

М. Г. БУЛАХАЎ

ПЕРШЫ АКАДЭМІК-БЕЛАРУСАВЕД

Споўнілася 120 гадоў з дня нараджэння Яўхіма Фёдаравіча Карскага — выдатнага сына беларускага народа, заснавальніка беларускай філалогіі, правадзейнага члена (акадэміка) Расійскай акадэміі навук (Акадэміі навук СССР), старшыні Мінскай камісіі па стварэнню ў рэспубліцы Беларускага дзяржаўнага ўніверсітэта.

Я. Ф. Карскі нарадзіўся 1 студзеня (па н. ст.) 1861 года ў вёсцы Лаша Гродзенскага павета (цяпер Гродзенскага раёна БССР) у сям'і настаўніка. Скончыўшы Ятранскае народнае вучылішча Навагрудскага павета і сярэдняю навучальную ўстанову ў Мінску, ён атрымаў вышэйшую адукацыю ў Нежынскім гісторыка-філалагічным інстытуце, затым працаваў настаўнікам рускай мовы ў 2-й Віленскай гімназіі (1885—1893), выкладчыкам рускай і стараславянскай моў у Варшаўскім універсітэце (1893—1894), прафесарам гэтай жа ўстановы (1894—1915). На працягу двух тэрмінаў Я. Ф. Карскі быў выбарным рэктарам Варшаўскага ўніверсітэта (1905—1910). У сувязі з выбраннем 8 кастрычніка 1916 года правадзейным членам Расійскай акадэміі навук ён пераязджае ў Петраград і працуе там да самай смерці.

За вялікія навуковыя заслугі Я. Ф. Карскі ў розныя гады быў выбраны членам Археаграфічнай камісіі Маскоўскага археалагічнага таварыства (1896), членам-карэспандэнтам Таварыства аматараў старажытнай пісьменнасці (1898), ганаровым членам Гісторыка-філалагічнага таварыства пры Наварасійскім універсітэце (1914), членам Таварыства аматараў расійскай славеснасці (1925), Таварыства пісьменнасці і мастацтва ў Ленінградзе (1927), Праўлення і Прэзідыума АН СССР, Навукова-даследчага інстытута пры Ленінградскім універсітэце, Камісіі «Навука і навуковыя работнікі», правадзейным членам Чэшскай акадэміі навук (1929). Пасля пераезду ў Петраград Я. Ф. Карскі з'яўляўся прафесарам Петраградскага (затым Ленінградскага) ўніверсітэта, дырэктарам Музея этнаграфіі і антрапалогіі АН СССР, старшынёй Слоўнікавай камісіі, а таксама Камісіі па рускай мове. Многія гады Я. Ф. Карскі рэдагаваў навуковыя часопісы: «Русский филологический вестник» (1905—1917), «Известия ОРЯС АН СССР», «Известия по РЯС АН СССР», «Известия Комиссии по русскому языку». Ён быў таксама членам Рэдакцыйна-выдавецкага савета пры Акадэміі навук.

Філалагічныя працы Я. Ф. Карскага вызначаліся арыгінальнасцю і глыбінёй даследавання навуковых праблем. Яны былі адзначаны Рускім геаграфічным таварыствам залатым медалём (1894), Акадэміяй навук — залатым медалём імя Бацюшкава (1898), Малой Ламаносаўскай прэміяй (1901), прэміяй імя Бацюшкава (1910), прэміяй імя Ахматава (1913).

Навуковая дзейнасць Я. Ф. Карскага была шматграннай і плённай, яна ахоплівала розныя галіны славяназнаўства — русістыку, беларусістыку, украіністыку, паланістыку і наогул усё, што датычылася гісторыі і сучаснага стану славянскай філалогіі. Нельга не пагадзіцца з прафесарам П. С. Кузняцовым, які пісаў, што Яўхім Фёдаравіч «быў адным з апошніх прадстаўнікоў пакалення вучоных таго часу, калі ў кола інтарэсаў філалага пападалі вельмі разнастайныя, хоць і ўзаемна звязаныя галіны навуковага даследавання. Ён быў адначасова палеографам і гісторыкам мовы, дыялектолагам і этнографам, даследчыкам вуснай народнай творчасці і старажытнай пісьмовай літаратуры, знаўцам новай літарату-

ры, мовы і стылю майстраў паэтычнага слова. Плённая навукова-даследчая праца на ўсіх этапах яго жыцця спалучалася ў Яўхіма Фёдаравіча з педагогічнай і грамадскай дзейнасцю»¹.

Бяспрэчна, у гісторыю айчынай навукі Я. Ф. Карскі ўвайшоў перш за ўсё як заснавальнік беларускай філалогіі. Паказальна, што да канца XIX — пачатку XX стагоддзя нікому з папярэднікаў Я. Ф. Карскага не ўдалося стварыць цэльнай навуковай канцэпцыі ўтварэння беларускай мовы і яе гістарычнага развіцця ад XIV да XX стагоддзя ўключна. У той перыяд ні ў Расіі, ні за рубяжом ніхто не змог напісаць навуковую граматыку, фанетыку і лексікалогію сучаснай беларускай мовы, даследаваць старабеларускія пісьмовыя помнікі для пабудовы гісторыі беларускай мовы ва ўсім аб'ёме яе гукавых, граматычных і слоўніковых асаблівасцей. Гэтыя надзвычай складаныя задачы бліскуча рашыў Я. Ф. Карскі, які прымяніў разнастайныя прыёмы даследавання і крытычна ацаніў усе факты, накопленыя яго папярэднікамі. Для асвятлення шляхоў фарміравання беларускай мовы трэба было глыбока вывучыць велізарную пісьмовую спадчыну XIII—XVII, а таксама фальклор і літаратурныя творы на беларускай мове перыяду XVIII—XIX стагоддзяў. Я. Ф. Карскі з гэтай мэтай даследуе не толькі апублікаваныя ў XIX стагоддзі старабеларускія помнікі, але і рукапісныя крыніцы, якія захоўваліся ў нашай краіне і за рубяжом. У Працах Папярэдняга камітэта па арганізацыі IX Археалагічнага з'езда ў Вільні ў 1893 годзе вучоны публікуе агляд «Да пытання аб распаўсюцы старой заходнерускай гаворкі», у якім падводзіць вынікі лінгвістычнага і палеаграфічнага вывучэння важнейшых старабеларускіх помнікаў і намячае далейшыя задачы ў гэтай галіне. У тым жа годзе выходзяць у свет яго даследаванні «Да гісторыі гукаў і форм беларускай мовы», «Два помнікі старой заходнерускай гаворкі: 1. Лютэранскі катэхізіс 1562 года; 2. Каталіцкі катэхізіс 1585 года». У 1894 годзе Я. Ф. Карскі публікуе працу «Аб мове так званых Літоўскіх летапісаў», а ў другой палове 90-х гадоў з'яўляецца яшчэ шэраг каштоўнейшых даследаванняў вучонага па гісторыі беларускай мовы: «Заходнерускія пераклады псалтыра ў XV—XVII стагоддзях» (1896), «Што такое старажытная заходнеруская гаворка» (1897), «Заходнерускі зборнік XV ст., які належыць ім.п. Публічнай бібліятэцы, Q.1. № 391. Палеаграфічныя асаблівасці, састаў і мова рукапісу» (1897), «Заходнерускае сказанне аб Сівле-прарочыцы па рукапісу XVI ст. Тэкст сказання, яго састаў і мова» (1898), «Асаблівасці пісьма і мовы рукапіснага зборніка XV стагоддзя, які называецца летапісам Аўраамкі» (1899), «Два старажытнейшыя рускія дакументы галоўнага архіва Царства Польскага ў Варшаве» (1899).

Частка пералічаных прац з'явілася ў выніку навуковых заняткаў Я. Ф. Карскага летам 1895 і 1898 гадоў у бібліятэках і архівах Пецярбурга, Масквы, Троіца-Сергіевай лаўры і Вільні.

Да мовы старабеларускіх пісьмовых помнікаў вучоны працягваў вялікую цікавасць і ў наступныя гады, вынікам чаго былі яго працы «Заходнерускі ярлык хана Залатой Арды Тахтамышы к польскаму каралю Ягайле 1392—1393 г.» (1916), «Старажытная памятка ў жывой народнай беларускай мове. (Інтэрмедыя 1651 г.)» (1919), «Доктар Францыск Скарына. З нагоды 400-годдзя яго друкаваных выданняў (1517—1917)» (1918), «Беларуская мова арабскім пісьмом» (1922), «Да гісторыі беларускай мовы ў XVII стагоддзі» (1930) і інш.

Я. Ф. Карскі заўсёды лічыў, што праўдзівую гісторыю мовы нельга пабудаваць толькі на фактах старой пісьменнасці. Не менш важнай крыніцай, якая служыць для правільнага разумення гістарычных шляхоў развіцця мовы, з'яўляецца сучасная жывая народная мова ва ўсёй разнастайнасці яе тэрытарыяльных і сацыяльных гаворак. Вось чаму ўжо з самага пачатку навуковай дзейнасці Я. Ф. Карскі ўдзяляў выключную ўвагу праблемам беларускай народнай мовы XVIII—XX стагоддзяў. Паказальна, што сваю першую працу «Агляд гукаў і форм беларускай мовы» (1886) ён піша, шырока выкарыстоўваючы матэрыялы фальклорных, дыялекталагічных і энтаграфічных запісаў XIX стагоддзя (С. П. Мікуцкага, І. І. Насовіча, П. А. Гільтэбранта, М. А. Дзмітрыева, П. В. Шэйна, В. Дыбоўскага і інш.), а таксама ўласных публікацый твораў вуснай народнай творчасці ўскі Беразоўца Навагрудскага павета. У сувязі з гэтым Я. Ф. Карскі падрабязна аналізуе фальклорныя і энтаграфічныя зборнікі Е. Р. Раманава (1904), Е. Кліха (1905), К. Машынскага (1928).

Імкнучыся пашырыць дыялекталагічны нагляданні, Я. Ф. Карскі прымае на сябе абавязкі па рэдагаванню «Матэрыялаў для вывучэння бела-

рускіх гаворак» (вып. 1—6), якія друкаваліся ў «Известиях» і «Сборнике» Аддзялення рускай мовы і славеснасці Акадэміі навук з 1897 па 1914 год, здзяйсняе навуковыя паездкі па Беларусі і непасрэдна знаёміцца з жывой мовай як у цэнтры, так і на перыферыі беларускіх гаворак, каб вызначыць межы іх распаўсюджвання. Асабліва карыснай была яго паездка летам 1903 года па тэрыторыі пагранічных (беларуска-латышскіх, беларуска-рускіх, беларуска-украінскіх і беларуска-польскіх) гаворак.

Пачынаючы з сярэдзіны 90-х гадоў Я. Ф. Карскі публікуе многа артыкулаў і паведамленняў аб гукавых і граматычных асаблівасцях, а таксама аб лексіцы беларускіх гаворак: «Заметка па рускай дыялекталогіі. Беларускае *оу* на месцы *ал-ав*» (1895); «Некаторыя рэдкія асаблівасці беларускай гаворкі ў Сакольскім павеце Гродзенскай губерні» (1896), «Заметка адносна дыфтонгаў у народнай гаворцы с. Браслаўцы і в. Падлессе Слуцкага павета Мінскай губерні» (1898); «Заметкі па беларускіх гаворках» (1901); «Да пытання аб граніцы беларускіх гаворак. Гук у замест *ы* ў некаторых беларускіх гаворках» (1905) і інш. Як буйнейшаму спецыялісту па гісторыі і дыялекталогіі беларускай мовы Я. Ф. Карскаму было даручана складанне першай праграмы вывучэння беларускай народнай мовы. У дарэвалюцыйны перыяд яна была двойчы выдадзена (1897 і 1916) пад назвай «Праграма для збірання асаблівасцей народных гаворак. III. Праграма для збірання асаблівасцей беларускай гаворкі».

Дзякуючы навуковай сістэматызацыі раней сабраных матэрыялаў і новых даных, якія былі атрыманы самім Я. Ф. Карскім пры абследаванні беларускіх гаворак, стала магчымым складанне першай дыялекталогічнай карты беларускай мовы, скончанай вучоным ужо ў 1902—1903 гадах разам з этнаграфічнай картай беларускага народа. На гэтай карце Я. Ф. Карскі паказаў два асноўныя дыялектныя масівы (паўночна-ўсходні і паўднёва-заходні) і гаворкі пераходныя або змешаныя на мяжы з рускімі і ўкраінскімі гаворкамі.

Заняткаў па беларускай дыялекталогіі Я. Ф. Карскі не спыняў і ў апошні перыяд навуковай дзейнасці, калі ён апублікаваў працы «Заметкі па беларускай гаворцы» (1916); «Беларуская мова. Нарыс народнай мовы з гістарычным асветленнем» (1918); «Беларускі народ і яго мова» (1920); «Аб некаторых асаблівасцях беларускай мовы» (1927); «Чэрвенская гаворка. З беларускай дыялекталогіі» (1930).

Трэба яшчэ адзначыць раздзел «Беларуская гаворка» у кнізе Я. Ф. Карскага «Руская дыялекталогія...» (1924) і яго рэцэнзію на кнігу П. А. Бузука «Спроба лінгвістычнай геаграфіі Беларусі» (1928).

Калі да таго, што было зроблена Я. Ф. Карскім па вывучэнню беларускіх гаворак і твораў вуснай народнай творчасці, дабавіць яго працы аб мове беларускіх літаратурных твораў XIX—пачатку XX стагоддзя (у прыватнасці «Энеіду навыварат», твораў А. Ельскага, Л. Кандратовіча, А. Р. Пшчолкі, В. Каратынскага, Ф. Тапчэўскага, В. Дуніна-Марцынкевіча, М. Багдановіча і інш.), то стане ясна, што вучоны поўнаасцю даследаваў лад беларускай мовы новага перыяду яе гісторыі і, такім чынам, стаў заснавальнікам як беларускай дыялекталогіі, так і навукі аб сучаснай беларускай літаратурнай мове.

Але галоўнай навуковай заслугай Я. Ф. Карскага з'яўляецца тое, што ён упершыню ў айчынай філалогіі стварыў фундаментальную працу «Беларусы», у трох тамах якой дэталёва разгледжаны праблемы фарміравання і гістарычнага развіцця беларускай мовы ад XIV да 20-х гадоў XX стагоддзя, а таксама пытанні гісторыі і сучаснага стану беларускай народнай творчасці і мастацкай літаратуры. Усё, што вучоны на працягу многіх гадоў збіраў, вывучаючы багатую старабеларускую пісьменнасць, народную мову і мову мастацкай літаратуры новага часу, у «Беларусах» атрымала форму закончанай канцэпцыі ўзнікнення і развіцця беларускай мовы, атрымаўшай у спадчыну старажытнарускую моўную аснову. З выключнай дакладнасцю Я. Ф. Карскі вызначыў храналогію з'яўлення спецыфічных рыс беларускай мовы, іх геаграфічнае распаўсюджанне ў XIV—XVII стагоддзях і пазней, адносіны новага ладу беларускай мовы да роднасных рускай, украінскай і польскай моў; ён упершыню высветліў таксама месца літоўскіх, латышскіх, нямецкіх, фінскіх і цюркскіх лексічных элементаў ў слоўніковым саставе беларускай мовы.

Паслядоўна прымяняючы параўнальна-гістарычны метады, вучоны пераканаўча даказаў, што беларуская мова, якая фарміравалася на базе заходнерускіх гаворак старажытнай эпохі, да XVI стагоддзя склалася ў сва-

іх галоўных фанетычных, граматычных і лексічных рысах, атрымала замацаванне ў багатай пісьменнасці, а ў наступныя стагоддзі працягвала развівацца, набываючы новыя структурныя асаблівасці. Такім чынам, гістарычная канцэпцыя ўтварэння беларускай мовы і поўнае апісанне яе сучаснага ладу, прадстаўленыя ў манаграфіі «Беларусы», палажылі канец супярэчлівым поглядам вучоных XIX—пачатку XX стагоддзя, лічыўшых беларускую мову то групай гаворак, то проста гаворкай якой-небудзь іншай славянскай мовы. Вынікі вывучэння Я. Ф. Карскім стара-беларускай і новай беларускай мовы мелі велізарнае навукова-культурнае значэнне не толькі для беларускага народа. З моманту апублікавання прац Я. Ф. Карскага ў сусветным славяназнаўстве ўзніклі новыя аспекты філалагічнага даследавання славянскіх народаў, якія прадугледжваюць высвятленне гістарычных сувязей беларускай мовы і беларускай літаратуры з іншымі славянскімі мовамі і літаратурамі, а таксама фарміравання новай беларускай мовы ва ўзаемадзеянні з рускай, украінскай і польскай мовамі.

Руская мова была для Я. Ф. Карскага не толькі прадметам выкладання ў гімназіі і вышэйшых навучальных установах, не толькі сродкам зносін ў быту і грамадскай дзейнасці, але і аб'ектам усебаковага навуковага вывучэння. На працягу ўсяго свайго творчага жыцця ён займаўся даследаваннем мовы старажытнарускіх пісьмовых помнікаў, літаратурных твораў XVIII—XIX стагоддзяў, сучасных вялікарускіх гаворак, рыхтаваў да друку і рэдагаваў выданні старажытных тэкстаў, вывучаў творчую спадчыну вядомых рускіх мовазнаўцаў, многія гады ўзначальваў буйнейшыя філалагічныя друкаваныя органы на рускай мове, удзельнічаў у арганізацыі і правядзенні розных навуковых мерапрыемстваў, накіраваных на вывучэнне праблем русістыкі.

У наш час, калі навука аб рускай мове дасягнула яшчэ больш выдатных поспехаў, шматлікія працы Я. Ф. Карскага па рускай мове не страцілі сваёй каштоўнасці, яны і цяпер складаюць вельмі важную частку лінгвістычнай спадчыны ў галіне гукавога ладу, граматычнай сістэмы, словаўтварэння, лексікі, стылістыкі не толькі старажытнаруускай, але і сучаснай рускай літаратурнай і народнай мовы. Адначасна некаторыя найбольш вядомыя працы вучонага па рускай мове: «Аб суфіксах у рускіх словах тыпу **теленек, Васенька, рученька, беленький**» (1889); «Рускія прыслоўі **домой, долой**» (1895); «Асаблівасці пісьма і мовы Мсціславава евангелля» (1895); «Гісторыя рускай мовы...» (1913), «З сінтаксічных нагляданняў над мовай Лаўрэнцьеўскага спісу летапісу» (1928); «Руская праўда па старажытнейшаму спісу. Уводзіны, тэкст, здымкі, тлумачэнні, указальнік аўтараў і слоўнікавага саставу» (1910); «Аб уплыве паэтычнай дзейнасці А. С. Пушкіна на развіццё рускай літаратурнай мовы» (1899); «Значэнне М. В. Гоголя ў гісторыі рускай літаратурнай мовы» (1909); «Значэнне М. В. Ламаносава ў развіцці рускай літаратурнай мовы» (1912); «Руская дыялекталогія» (1924); «Нарыс навуковай распрацоўкі рускай мовы ў межах СССР» (1926).

Я. Ф. Карскі заўсёды з захапленнем адзываўся аб багацці і выяўленчых сродках рускай мовы. Вось адзін з такіх водзываў вучонага: «У цяперашні час руская літаратурная мова да таго моцная, што з поспехам служыць... навуцы, зносінам людзей паміж сабой, будучы здольнай для перадачы не толькі самых узнёслых ідэй, але і найпярэчнейшых пачуццяў і найтанчэйшых зрухаў сэрца»².

Нельга не ўспомніць шэрагу даследаванняў, артыкулаў і рэцэнзій Я. Ф. Карскага па ўкраінскаму мовазнаўству, сярод якіх глыбінёй пастаноўкі і вырашэння пэўных праблем вылучаюцца «Маларускі Луцыдарый па рукапісу XVII ст. Тэкст, састаў помніка і мова» (1905); «Гістарычны слоўнік украінскай мовы» (1930); «З рускай дыялекталогіі. 1. Да пытання аб ацвярдзенні (неўмякчальнасці) гукаў **е** і **и** ў маларускай гаворцы» (1904); «Праграма для збірання асаблівасцей маларускай гаворкі» (1897). Навуковую цікавасць маюць таксама водзывы на працы ўкраінскіх даследчыкаў мовы У. Гнацюка, М. С. Возняка, Я. К. Цімчанкі, А. Я. Крымскага, І. С. Свянціцкага і інш. Пытанні ўкраінскіх вучоных распрацоўваў як самі па сабе, так і ў сувязі з вырашэннем праблемы гістарычных узаемаадносін трох усходнеславянскіх моў. Пры падрыхтоўцы ж манаграфіі «Беларусы» Я. Ф. Карскага асабліва цікавіла пытанне аб сумежных беларуска-украінскіх (або ўкраінска-беларускіх) гаворках. Менавіта з гэтай мэтай ён рабіў навуковыя паездкі па беларускаму і ўкраінскаму Палессю, пачынаючы з тэрыторыі ўсходняй часткі Гомель-

шчыны (а таксама суседніх населеных пунктаў на Чарнігаўшчыне) і за- канчваючы брэсцкімі і гродзенскімі гаворкамі. Вынікі гэтых паездак вучоны выкарыстаў таксама пры складанні этнаграфічнай і дыялекталагічнай карт Беларусі, апублікаваных у пачатку нашага стагоддзя.

Агульнапрызнанымі з'яўляюцца заслугі Я. Ф. Карскага ў галіне славянскага мовазнаўства і славянскай палеаграфіі. Ён стварыў рад арыгінальных прац па стараславянскай (царкоўнаславянскай), старабалгарскай, старопольскай мовах, стаўшых важным укладам у сусветнае славяназнаўства канца XIX—першай трэці XX стагоддзя. Сярод гэтых прац трэба ў першую чаргу назваць такія, як «Граматыка царкоўнаславянскай мовы параўнальна з рускай» (1888); «Надпіс Самуіла 993 г.» (1899); «Лісткі Ундольскага...» (1904); «Да гісторыі тэрміна «глаголіца» (1917); «Нарысы па сінтаксісу старажытнай царкоўнаславянскай і рускай моў» (1913); «З лекцыі па славянарускай палеаграфіі» (1897); «Нарыс славянскай кірылаўскай палеаграфіі» (1899—1901, 1913, 1915); «Узоры славянскага кірылаўскага пісьма з X па XVIII ст.» (1901, 1902, 1913); «Славянская кірылаўская палеаграфія» (1928, перавыдадзена ў 1979).

Вучоны апублікаваў мноства рэцэнзій і водзываў, а таксама бібліяграфічных заметак на славістычныя працы айчынных і замежных філолагаў, дзе ёсць нямала яго каштоўных выказванняў аб мове і пісьменнасці паўднёвых і заходніх славянскіх народаў. Амаль усё, што было прысвечана вывучэнню славянскіх моў, атрымала ў рэцэнзіях, аглядах, анатацыях Я. Ф. Карскага аб'ектыўную навуковую ацэнку з пункту гледжання тэарэтычнага і практычнага славяназнаўства. У гэтых адносінах вялікае значэнне маюць водзвывы Я. Ф. Карскага аб працах В. А. Багародзіцкага, О. Брока, Р. Ф. Бранта, І. А. Бадуэна дэ Куртэнэ, В. Вондрака, В. І. Грыгаровіча, М. К. Грунскага, І. Добраўскага, М. С. Дрынава, О. Гуйера, Г. А. Ільінскага, В. М. Істрына, М. М. Карынскага, С. М. Кульбакіна, Э. Калужняцкага, А. Лескіна, Б. М. Ляпунова, П. А. Лаўрова, І. Лундэля, Ф. Лорэнца, А. Мазона, С. Младзенава, Л. Мілецкага, К. Машынскага, С. І. Маслава, А. В. Міхайлава, М. Мурко, А. Мейе, У. М. Перэтца, Г. Паліўкі, А. Г. Прабражэнскага, В. К. Паржэзінскага, А. Л. Пагодзіна, С. Л. Пташчыцкага, С. М. Север'янава, П. К. Сімоні, А. М. Сялішчава, А. І. Сабалеўскага, М. Р. Фасмера, Ф. Ф. Фартунатава, І. І. Сразнеўскага, В. М. Шчэпкіна, В. Шэрцля, А. А. Шахматава, Г. К. Ульянава, Ц. Д. Фларынскага, Л. У. Шчэрбы, А. І. Яцымірскага, І. В. Ягіча і многіх іншых славістаў.

Агульнаславістычныя праблемы лінгвістыкі асвятляліся Я. Ф. Карскім таксама ў сувязі з вызначэннем шляхоў фарміравання беларускай мовы ў яе ўзаемаадносінах з іншымі славянскімі мовамі, пры вывучэнні перакладаў на беларускую мову стараславянскіх, чэшскіх, польскіх і іншых тэкстаў, у прыватнасці перакладаў біблейскіх кніг, псалтыра, рэлігійна-палемічных і апаўчальных твораў.

Навуковую каштоўнасць маюць нагляданні і вывады Я. Ф. Карскага аб славянска-балтыйскіх моўных адносінах ў эпоху сярэднявекі. Так, ён даволі падрабязна разглядае пытанні беларуска-літоўскага лексічнага ўзаемадзеяння, указваючы ўжо ў першым томе «Беларусаў» (глава IV) на рад літуанізмаў у старабеларускіх помніках і сучасных беларускіх гаворках. Пазней ён публікуе артыкул «Культурныя заваёвы рускай мовы ў старадаўнасці на заходняй ускраіне яе зоны» (1925), дзе названая праблема асвятляецца яшчэ больш грунтоўна.

У той ці іншай ступені вучоны распрацаваў пытанні лексічнага ўзаемадзеяння рускай і беларускай моў з мовамі іранскімі, цюркскімі, фіна-угорскімі, германскімі, кельцкімі і іншымі (гл. V главу першага тома «Беларусаў»). Цікавая па зместу праца Я. Ф. Карскага «Беларуская мова арабскім пісьмом» (1922), у якой закранаюцца пытанні шырокага навуковага значэння. Не выпадкова гэтая праблема ў наш час зноў стала прадметам спецыяльнага вывучэння (параўн., напрыклад, кнігу А. К. Антановіча «Беларускія тэксты, пісаныя арабскім пісьмом», Вільнюс, 1968).

Са сказанага відаць, што Я. Ф. Карскі—вучоны рознабаковых лінгвістычных інтарэсаў. У яго працах сканцэнтраваны велізарны фактычны матэрыял з многіх славянскіх і неславянскіх моў, на якім і грунтуецца яго агульная мовазнаўчая канцэпцыя.

¹ Известия Академии наук СССР: Отделение литературы и языка.— М., 1961, т. XX, вып. 1, с. 94.

² Карский Е. Ф. Труды по белорусскому и другим славянским языкам.— М., 1962, с. 137.